

Верховний
Суд

НШСУ
програма підготовки для
підтримки кваліфікації суддів
місцевих та апеляційних судів

Розгляд справ про поділ майна подружжя

Ольги Ступак
суддя КЦС ВС

5-9 грудня 2022 року

Питання для обговорення:

1. Особисте майно кожного з подружжя. Спільне сумісне майно подружжя.
2. Критерії, які враховуються при визначені конкретного порядку поділу майна між подружжям - дискреція суду.
3. Підстави відступу від рівності часток подружжя при його поділі.
4. Винекнення права спільної сумісної власності на майно, що належало дружині, чоловіку (застосування статті 62 СК України).

Особиста приватна власність дружини, чоловіка
Стаття 57 СК України

Об'єкти права спільної сумісної власності
Стаття 61 СК України

Презумпція спільної сумісної власності
Стаття 60 СК України

Приватизовані квартири, земельні ділянки як об'єкти права спільної сумісної власності

Частина п'яту статті 61 виключено на підставі Закону № 4766-VI від 17 травня 2012 року

майно набуто внаслідок приватизації в цей період
є спільним сумісним майном подружжя

з 08.02.2011

по 13.06.2012

Стаття 74 СК України. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі

Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу.

Стаття 74 СК України. Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі

1. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.
2. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу.

Факт проживання однією сім'єю не підлягає встановленню

встановлюється факт проживання однією сім'єю

КпШс, ст. 17 Закону «Про власність»

01.01.2004 р.

СК України

Поділ спільного сумісного майна подружжя

Способи і порядок поділу мана, що є об'єктом права спільної сумісної власності стаття 71 СК України

1. Майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. ... При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення.
2. Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними.

Постанова КЦС ВС від 12 жовтня 2022 року справа № 757/64512/16-ц

Майно, яке просили поділити:

- групу нежитлових приміщень
- торгівельно офісний центр
- 5 квартир
- 13 земельних ділянок
- гаражні бокси
- паркувальні місця
- гроші

Постанова КЦС ВС від 12 жовтня 2022 року справа № 757/64512/16-ц

Обставини, враховані КЦС ВС:

- цільове призначення кожного з об'єктів поділу;
- географічне розташування об'єктів нерухомого майна;
- те, що діти після розірвання шлюбу залишились проживати з мамою;
- запропоновані обома сторонами варіанти поділу спільного майна.

Підходи КЦС ВС:

- кожній стороні виділено об'єкти кожного виду цільового призначення (комерційна нерухомість, житлова нерухомість, гаражні бокси, паркомісця);
- кожній стороні виділено об'єкти з різних регіонів України;
- земельні ділянки - масив
- у випадку множинності об'єктів нерухомого майна, що перебуває у спільній власності сторін, суду належить розглянути можливість здійснити поділ майна таким чином, щоб не зобов'язувати сторону сплачувати компенсацію (суд апеляційної інстанції поділив майно так, що одна із сторін повинна була сплатити компенсацію більше 10 мільйонів грн, з чим ВС не погодився, та здійснив реальний поділ з виплатою компенсації одній стороні 132 541 грн)

Способи і порядок поділу мана, що є об'єктом права спільної сумісної власності стаття 71 СК України

4. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених Цивільним кодексом України.

5. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Дивись Постанову ВП ВС від 08 лютого 2022 року у справі № 209/3085/20 (№ 14-182цс21)

Постанова ВП ВС від 08 лютого 2022 року у справі № 209/3085/20 (№ 14-182цс21)

(чи потрібно вносити кошти на депозит суду при поділі майна, та у якому випадку) утні.

Якщо у справі про поділ майна подружжя не заявляється вимога про припинення права одного з подружжя на частку у спільній власності, то той з подружжя, у якого залишається неподільна річ, не зобов'язаний попередньо вносити кошти на депозитний рахунок суду.

Правила про необхідність попереднього внесення коштів на депозитний рахунок суду стосуються тих випадків, коли позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) згідно зі статтею 365 ЦК України заявив вимогу про припинення права відповідача на частку у спільній власності (такі кошти забезпечують отримання відповідачем грошової компенсації); якщо позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) таку вимогу не заявив (а вимагає, наприклад, поділити неподільну річ шляхом виділення її у власність відповідача та стягнення з нього грошової компенсації замість частки позивача у праві спільної сумісної власності на цю річ), то підстави для внесення ним відповідної суми коштів на депозитний рахунок суду відсутні.

Постанова ВП ВС від 08 лютого 2022 року у справі № 209/3085/20 (№ 14-182цс21)

(чи потрібно вносити кошти на депозит суду при поділі майна, та у якому випадку)

Факт відсутності у відповідача коштів для одномоментної виплати компенсації позивачеві сам по собі не може бути ознакою надмірності тягаря такої виплати. Якщо у цього відповідача будуть відсутні кошти для реального виконання рішення суду, за яким на користь позивача треба виплатити компенсацію, то під час виконавчого провадження виконавець може звернути стягнення на майно відповідача, в тому числі на присуджену йому річ (стаття 56 Закону України «Про виконавче провадження») (пункт 47 Постанови)

Стаття 70 СК України

Розмір часток майна дружини та чоловіка при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя

1. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.
2. При вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, ухилявся від участі в утриманні дитини (дітей), приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї.
3. За рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Підстави для відступу від рівності часток подружжя при його поділі.

Судова практика (суди не відступили від рівності часток подружжя):

Постанова КЦС ВС від 28 листопада 2018 року у справі № 756/11750/15-ц (продаж акцій відповідачем без згоди дружини);

Постанова КЦС ВС від 23 травня 2018 року у справі № 350/1697/14-ц (наявність заборгованість за аліментами та факт засудження відповідача);

Постанова КЦС ВС від 01 липня 2020 року у справі № 210/6683/14-ц (сплата більшої частини кредиту одним з подружжя);

Постанова КЦС ВС від 27 грудня 2019 року у справі № 297/2837/17-ц (проживання дітей з одним з подружжя).

Постанова КЦС ВС від 12 липня 2022 року у справі № 607/11127/20-ц (проживання дитини з позивачкою).

Підстави для відступу від рівності часток подружжя при його поділі.

Судова практика: ВС погодився з судами, які відступили від рівності часток

Постанова КЦС ВС від 16 грудня 2019 року у справі № 308/4390/18

Задовольняючи позов, суд першої інстанції, із яким погодився й суд апеляційної інстанції, встановивши, що після розірвання шлюбу між сторонами троє неповнолітніх дітей залишилися проживати із позивачем та перебувають на його повному утриманні, тоді як відповідач не приймає участі у матеріальному забезпеченні та вихованні дітей, дійшов правильного висновку про наявність підстав для відступлення від засади рівності часток подружжя та збільшення частки позивача з метою якнайкращого забезпечення інтересів дітей (рішення про стягнення аліментів відсутнє).

Постанова КЦС ВС від 05 грудня 2018 року у справі № 456/828/17

Позивач довела факт усунення відповідача протягом тривалого часу від виконання своїх обов'язків з утримання, догляду, лікування їхніх неповнолітніх дітей, які страждають на важкі хронічні захворювання, та від обов'язку матеріального забезпечення сім'ї; виконання нею одноособово цього обов'язку як матір'ю, що ставить її у більш не вигідне матеріальне становище поряд із відповідачем. Ці обставини вказують на наявність правових підстав для застосування частин другої та третьої статті 70 СК України у редакції, чинній з 08 липня 2017 року, та задоволення позову в повному обсязі. (Наявне рішення про стягнення аліментів).

Підстави для відступу від рівності часток подружжя при його поділі.

Судова практика: ВС погодився з судами, які відступили від рівності часток

Постанова КЦС ВС від 01 квітня 2022 року у справі № 753/7032/19

Визначаючи частки кожного з подружжя у спірній квартирі, суд вірно врахував, що позивач надала належні докази на підтвердження того, що відповідач приховав від неї спільний автомобіль шляхом його продажу без її згоди, внаслідок чого вона змушена була у судовому порядку оспорювати договір купівлі-продажу автомобіля. Суд апеляційної інстанції підставно виходив також із того, що відповідач не надав жодного доказу на спростування доводів позивача про те, що вона не отримує аліменти на утримання дітей, не надав доказів і на підтвердження виконання свого обов'язку щодо утримання дітей. З огляду на зазначене, а також з урахуванням інтересів різностатевих неповнолітніх дітей, які проживають із матір'ю у спірній трикімнатній квартирі, суд апеляційної інстанції правильно застосував наведені норми СК України та дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для відступлення від засад рівності часток подружжя та визнання за позивачем права власності на 55/100 частини спірної трикімнатної квартири, а за відповідачем – 45/100 частин цієї квартири.

Постанова КЦС ВС від 30 листопада 2022 року у справі № 373/185/21

Враховуючи, що позивачка звернулась до суду з заявою про стягнення з відповідача аліментів на утримання двох спільних дітей, наявність заборгованості по аліментам, непогашеної в добровільному порядку, а також, враховуючи, що діями відповідача, які полягали в пошкодженні в будинку майна, яким також користуються діти, у суду є підстави вважати, що відповідач не дбає про належне матеріальне утримання дітей. З врахуванням вищевказаних обставин, а також того, що позивачка, з якою проживають діти, отримує мінімальну заробітну плату, відповідач сплатив аліменти лише за один місяць, їх розмір на двох дітей склав 2395,00грн, у суду є підстави для висновку, що розмір аліментів недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Постанова ВП ВС від 22 вересня 2020 року у справі № 214/6174/15-ц (№ 14-114цс20)

Тлумачення і застосування 62 СК України. Виникнення права спільної сумісної власності подружжя на майно, що належало дружині, чоловіку

За змістом статті 62 СК України що втручання у право власності може бути обґрунтованим, та дотримано балансу інтересів подружжя, у разі наявності у сукупності двох факторів: 1) істотність збільшення вартості майна; 2) таке збільшення вартості пов'язане зі спільними трудовими чи грошовими затратами або затратами другого з подружжя, який не є власником.

Істотність збільшення вартості майна підлягає з'ясуванню шляхом порівняння вартості майна до та після поліпшень внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя.

Істотне збільшення вартості майна обов'язково і безумовно має бути наслідком спільних трудових чи грошових затрат або затрат іншого, не власника майна, з подружжя. Тобто вирішальне значення має не факт збільшення вартості сам по собі у період шлюбу, а правова природа збільшення такої вартості, шляхи та способи збільшення такої вартості, зміст процесу збільшення вартості майна.

Збільшення вартості майна внаслідок коливання курсу валют, зміни ринкових цін та інших чинників, які не співвідносяться з обсягом грошових чи трудових затрат подружжя чи іншого, не власника, з подружжя, у майно, не повинні враховуватися

Постанова ВП ВС від 22 вересня 2020 року у справі № 214/6174/15-ц (№ 14-114цс20)

Істотність збільшення вартості має відбутися така, що первинний об'єкт нерухомості, який належав одному з подружжя на праві приватної вартості, розчиняється, нівелюється, втрачається чи стає настільки несуттєвим, малозначним у порівнянні із тим об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу у результаті спільних трудових чи грошових затрат подружжя чи іншого з подружжя, який не є власником.

За загальною практикою мають враховуватися капітальний ремонт чи переобладнання житла, тобто значне перетворення об'єкта нерухомості.

Сам факт перебування осіб у шлюбі у період, коли особисте майно чи його вартість істотно збільшилося, не є підставою для визнання його спільним майном.

Поточний ремонт житла, зміна його призначення з житлового на нежитлове без капітального переобладнання не буде надавати підстав для визнання такого об'єкта спільною сумісною власністю подружжя, оскільки значних перетворень сам об'єкт не зазнав і не можна вважати ці перетворення такими, що істотно збільшили вартість майна.

У такому випадку, якщо суд встановить наявність понесених затрат з боку іншого подружжя – не власника, однак не визнає такі затрати істотними, то цей з подружжя може вимагати грошової компенсації понесених затрат, якщо такі затрати понесені під час перебування у шлюбі.

Приклади застосування статті 62 СК України у практиці КЦС ВС

Постанова КЦС ВС від 22 червня 2022 року у справі № 206/5629/19

Спільне домоволодіння за час шлюбу сторін істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових і грошових затрат, а тому частина домоволодіння щодо якої здійснювалися добудови й поліпшення житлових та побутових умов подружжя є їх спільною сумісною власністю (стаття 25 КпШС України, стаття 62 СК України). Водночас, між сторонами відсутня домовленість щодо визначення часток у спірному майні, іншого житла позивач разом із спільними з відповідачем дітьми не мають, постійно проживали у спірному домоволодінні. Подружжя потребувало поліпшення житлових умов, оскільки очікували на другу дитину, й після укладення договору дарування частини домоволодіння почали разом приймати міри щодо поліпшення житлових та побутових умов. Відповідач не довів належними та допустимими доказами факт повної та одноособової участі його батьків у здійсненні будівництва.

Постанова КЦС ВС від 22 вересня 2021 року у справі № 303/1259/17

Позивач не надав належних, достовірних та достатніх доказів на підтвердження того, що його внесок у ремонт спірного житлового будинку у розумінні частини першої статті 62 СК України є достатньо значним для можливості визнання спірного майна об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, тоді як сам по собі факт перебування позивача у шлюбі з відповідачкою на момент здійснення реконструкції спірного об'єкта нерухомого майна не є підставою для визнання зазначеного майна спільним сумісним майном подружжя.

Приклади застосування статті 62 СК України у практиці КЦС ВС

Постанова КЦС ВС від 27 січня 2022 року у справі № 686/8610/17

Відповідач ще до укладення шлюбу з позивачкою закінчив будівництво гаража та частково здійснив добудову до спірного будинку, який належить на праві власності йому та позивачці. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суди, з висновком яких погодився Верховний Суд, виходили з того, що позивачка не надала належних та допустимих доказів того, що спірний будинок істотно збільшився у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат, які було внесені нею, а також не надала доказів на яку суму істотно збільшився у своїй вартості спірний будинок.

Постанова КЦС ВС від 21 квітня 2022 року у справі № 453/467/17

Відмовляючи у задоволенні позову, апеляційний суд, з висновком якого погодився Верховний Суд, урахував вартість робіт, проведених у спірній квартирі, і виходив з того, що відповідно до частини першої статті 62 СК України позивачка не довела істотне збільшення вартості майна відповідача за час шлюбу у процентному відношенні до його вартості до поліпшень, здійснених внаслідок затрат її особистих коштів, і не довела, яка частка майна може бути визнана за рішенням суду об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Судом зазначено, що позивачка має право на відшкодування грошових коштів, понесених нею на переобладнання, перебудови, поліпшення житлових умов у спірній квартирі, однак з такими вимогами вона до суду не зверталась.

Поділ спільного сумісного майна подружжя

Способи і порядок поділу мана, що є об'єктом права спільної сумісної власності стаття 71 СК України

3. Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя.

Постанова ВСУ від 16 грудня 2015 року у справі № 6-1109цс15 та від 13 червня 2016 року у справі № 6-1752цс15,

Постанови КЦС ВС від 06 березня 2019 року у справі № 611/522/15-ц та від 08 квітня 2020 року у справі № 638/9020/14

Постанова КЦС ВС від 08 липня 2020 року у справі № 344/1770/14-ц (окрема думка)

Поділ спільного сумісного майна подружжя - судова практика

Постанова КЦС ВС від 30 січня 2019 року у справі № 158/2229/16

- вартість майна, що підлягає поділу, визначається за погодженням між подружжям, а при недосягненні згоди виходячи з дійсної його вартості на час розгляду справи;
- вартість майна, відчуженого проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховуваного майна, - враховується при поділі.

Постанова ОП КЦС від 03 жовтня 2018 року у справі 127/7029/15-ц

- при неможливості встановлення дійсної (ринкової) вартості відчуженого майна, визначенню підлягає ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи.

Постанова ОП КЦС від 11 листопада 2019 року у справі № 337/474/14

(поділ майна при наявності виконавчого провадження про стягнення боргу із одного з подружжя)

- поділ спільного майна подружжя не може використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про стягнення боргу.

Прийнято до розгляду Великою Палатою ВС справу 523/14489/15 (14-22 цс 20) про уточнення (відступлення) висновку, викладеному у постанові ВП ВС у справі 372/504/17 (провадження 14-325цс18 недійсність правочину, укладеного без згоди іншого з подружжя)

якщо рішенням суду встановлено факт проживання однією сім'єю, у зв'язку із цим оспорується договір, укладений до моменту набрання законної сили таким рішенням суду, то чи враховується цей факт

(розгляд у ВП ВС призначено на 14 грудня 2022 року)

Прийнято до розгляду Великою Палатою ВС справу 760/20948/16 (14-70 цс 20)

ВС для відступу від висновків, викладених в постанові ВСУ від 03 липня 2013 року у справі № 6-61цс13, від 02 жовтня 2013 року у справі № 6-79цс13, від 03 червня 2015 року у справі № 6-38цс15 щодо висновків ВСУ, якщо один з подружжя є учасником господарського товариства і вносить до його статутного капіталу майно, придбане за рахунок спільних коштів подружжя, то в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві вимоги виплати половини вартості внесеного майна (грошова компенсація) в разі поділу майна подружжя (у справі № 760/20948/16-ц особа просила половину вартості компенсації внеску до статутного капіталу ТОВ).

Крім того, є невирішеним питання, в якій юрисдикції підлягає вирішенню спір між подружжям (колишнім подружжям) про компенсацію половини вартості частки (іншого з подружжя) у статутному капіталі товариства.

(розгляд у ВП ВС призначено на 14 грудня 2022 року)

Прийнято до розгляду Об'єднаною палатою КЦС ВС справу 523/8641/15 (61-9085сво 21)

Колегія суддів Першої СП КЦС у складі ВС вважає необхідним передати справу на розгляд ОП КЦС у складі ВС для відступу від висновку щодо застосування ст. 23 Закону України «Про іпотеку» зокрема щодо обов'язковості залучення іпотекодержателя у спорах про поділ майна подружжя, оскільки після визнання за одним із подружжя права власності на 1/2 частини спірного майна іпотека не припиняється, інший з подружжя набуває статусу іпотекодавця і несе всі його обов'язки за іпотечним договором, у тому обсязі і на тих умовах, що існували до визначення його частки у спільному майні, яке є предметом іпотеки. У результаті поділу майна подружжя шляхом визначення часток кожного із подружжя майно відбувається зміна режиму права спільної власності – зі спільної сумісної власності на спільну часткову власність, що не порушує права іпотекодержателя, а тому його залучення до участі у справі не є обов'язковим.

Прийнято до розгляду Об'єднаною палатою КЦС ВС справу 712/8602/19 (61-14809сво 21)

Колегія суддів дійшла висновку про направлення справи на ОП для відступу від висновку щодо застосування норми права (статті 60, 69 СК України, статті 179, 190 ЦК України) у подібних правовідносинах, викладеному у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої СП КЦС від 03 липня 2019 року у справі № 554/14662/15-ц (провадження № 61-19294св18) та постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої СП КЦС від 27 жовтня 2021 року у справі № 341/2539/13 (провадження № 61-5478св20), щодо можливість поділу коштів подружжя, витрачених під час шлюбу на погашення особистих зобов'язань одного з них, набутих до шлюбу

Верховний
Суд

Дякую за увагу!